

FIZINIO ASMENS SUBJEKTINIŲ TEISIŲ APSAUGA TAIKANT APRIBOJIMUS IŠIEŠKOTI IŠ JO TURTO VYKDYMO PROCESE

Darius Bolzanas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla
Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas: bolzanas@mruni.eu

Remigijus Jokubauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla
Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas: remigijus.jokubauska@mruni.eu

Pateikta 2024 m. spalio 18 d., parengta spaudai 2025 m. balandžio 3 d.

DOI: 10.13165/JUR-25-32-1-08

Santrauka. Straipsnyje analizuojami apribojimai išieškoti iš skolininko fizinio asmens turto priverstinio vykdymo procese. Turtinio pobūdžio vykdymo procese išieškojimas įprastai yra nukreipiamas į visą skolininkui priklausančią turtą. Vis dėlto, siekiant teisingo išieškotojo ir skolininko interesų balanso, įstatyme nustatyti apribojimai, taikomi išieškant iš skolininko turto. Šie apribojimai atskleidžia socialinius ir ekonominius priverstinio vykdymo proceso tikslus. Straipsnyje nagrinėjamas apribojimų išieškoti iš skolininko turto tikslas ir jų taikymo taisyklės. Siekiama atskleisti, kaip, taikant šiuos apribojimus vykdymo procese, turi būti suderinamas išieškotojo interesas dėl efektyvaus vykdomojo dokumento įvykdymo ir skolininko teisių (teisės į nuosavybę, privatų gyvenimą) apsauga.

Reikšminiai žodžiai: vykdymo procesas, apribojimai išieškoti iš skolininko turto, teisė į orumą, teisė į nuosavybę, žmogaus teisių apsauga

Išvadas

Vykdymo (priverstinio) procesas yra valstybės suteikiamas teisėtos prievartos panaudojimo mechanizmas, taikomas tik išieškotojo iniciatyva, siekiant, kad būtų įvykdytas vykdomasis dokumentas. Vykdymo veiksmai pagal pobūdį gali būti turtinio ir neturtinio pobūdžio. Kai turi būti atliekami turtinio pobūdžio veiksmai (skolininkas turi pareigą sumokėti skolą kreditoriui), išieškojimas nukreipiamas į skolininkui priklausančią turtą. Tokiu atveju skolininko piniginės prievolės kreditoriui įvykdymą užtikrina antstolis, taikydamas priverstinio vykdymo priemones¹.

Turtinio pobūdžio priverstinio vykdymo procese išieškojimas įprastai nukreipiamas į visą skolininko turtą, esantį pas jį ar susijusius asmenis. Tokios valstybės taikomos teisėtos prievartos, susijusios su skolininko turtu, pagrindas kyla iš valstybės kaip suvereno funkcijų užtikrinti teisės viršenybę ir teisinį saugumą (teismų baigiamųjų aktų privalomumą), nes priešingu atveju tinkamas teisių ir pareigų įgyvendinimas nebūtų galimas². Jei skolininkas nevykdo pareigų (vykdomajame dokumente nustatytų reikalavimų), suvaržomos (bet ne paneigiamos) jo subjektinės teisės (teisė į nuosavybę, privatų gyvenimą ir kt.), kiek tai būtina pasiekti galutiniam tikslui – įvykdyti vykdomąjį dokumentą ir patenkinti kreditoriaus (isieškotojo) interesus.

Vis dėlto negalima paneigti ir skolininko teisės į prigimtinę orumo ir pagrindinių interesų teisinę apsaugą. Vykdymo procese naudojamų teisėtų prievartos priemonių (kaip ir kitų teisėtų skiriamų teisėtų prievartos priemonių) taikymas turi būti „nuspėjamas, proporcingas ir atliekamas laikantis teisės aktuose nustatytų taisyklių“³. Asmeniui, pažeidžiančiam teisinius paliepiamus (pareigas), taikoma sankcija (subjektyvių teisių suvaržymas) gali lemti ir jo teisės į orumą suvaržymą⁴. Todėl priverstinio vykdymo priemonių skolininko turtui taikymas teisinėje valstybėje siejamas su proporcingu išieškotojo ir skolininko interesų užtikrinimu. Jei priverstinio vykdymo procese valstybės taikomos prievartos priemonės (isieškojimas iš skolininko turto) būtų nukreipiamos į visą skolininko turtą be išimčių, tai galėtų reikšti ne pagrįstą skolininko interesų suvaržymą, o neproporcingą jų paneigimą. Taigi prieš taikant vykdymo procese prievartos priemones, kuriomis siekiama tikslo įvykdyti vykdomąjį dokumentą, reikia įvertinti jų taikymo proporcingumą ir skolininko subjektinių teisių suvaržymo socialinį būtinumą.

Vykdymo procese yra nustatytos išimties dėl išieškojimo nukreipimo (ribojimų, negalimumo) į skolininkui priklausančią turtą, t. y. apribojimai ir draudimai vykdyti išieškojimą iš tam tikro turto. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) nustatyti apribojimai, taikomi išieškant iš fizinio asmens turto (CPK 663 straipsnis), draudimas išieškoti iš tam tikro turto (CPK 668 straipsnio 1 dalis), išskaitymas iš skolininko darbo

1 Remigijus Jokubauskas, Mykolas Kirkutis, Egidija Tamošiūnienė ir Vigintas Višinskis, *Vykdymo procesas: asmenų teisių ir pareigų balansas* (Mykolo Romerio universitetas, 2022).

2 Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Justitia, 2009), 133.

3 Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-575-407/2024.

4 Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Justitia, 2009), 173.

užmokesčio ir kitų jo pajamų (CPK 736 straipsnis). Kai kurios taisyklės dėl apribojimų išieškoti iš tam tikro turto nustatytos ir Sprendimų vykdymo instrukcijoje⁵. Nagrinėjant šias išimtis (apribojimus) kyla nemažai neaiškumų, net prieštaravimų. Suprantama, kad teisė, kaip sistema, skirta ir silpnesniųjų teisei apsaugai, todėl šiuo atveju įgyvendina socialinius vykdymo proceso (teisėkūros politikos) tikslus⁶. Siekiant gilesnės teisinės analizės, straipsnyje nagrinėjama, pirma, kodėl turtinio pobūdžio priverstinio vykdymo procese apskritai turėtų būti nustatyti apribojimai dėl išieškojimo nukreipimo į skolininko turtą, antra, ar CPK nustatytų išimčių (apribojimų) turinys garantuoja vykdymo proceso šalių interesų pusiausvyrą ir yra suderinamas su teismo baigiamojo akto privalomumo principo užtikrinimu.

Užsienio valstybių teisės aktuose yra nustatyta įvairių taisyklių, susijusių su skolininko interesų apsauga vykdymo procese. Paprastai nurodoma, į kokį turtą išieškojimas negali būti nukreipiamas. Pavyzdžiui, Vokietijos civilinio proceso kodekso 811 straipsnyje pateiktas sąrašas turto objektų, iš kurių išieškoti draudžiama (namų apyvokos, menkos vertės daiktai, minimalus atlygis). Panašūs turto sąrašai nustatyti ir kitų valstybių užsienio teisėje, pavyzdžiui, Ispanijos civilinio kodekso 605–607 straipsniuose, Lenkijos civilinio proceso kodekso 829–831 straipsniuose, Prancūzijos civilinio proceso vykdymo kodekso L112-2 straipsnyje. Visgi užsienio valstybių teisėje nepavyko rasti vykdymo procese taikomų apribojimų išieškoti iš skolininko turto (ne draudimų, susijusių su išieškojimu iš skolininko turto).

Šiame straipsnyje detaliau analizuojami tik Lietuvos vykdymo teisėje nustatyti apribojimai, taikomi vykdant išieškojimą iš fizinio asmens turto. Vykdymo procesas yra nacionalinė teisės šaka, kuri nėra suderinta Europos Sąjungos teisės lygmeniu. Todėl nagrinėjami būtent Lietuvos vykdymo teisėje nustatyti apribojimai išieškoti iš fizinio asmens turto.

Straipsnio tikslas – nustatyti Lietuvos vykdymo teisėje reglamentuojamų apribojimų nukreipti išieškojimą į tam tikrą fizinio asmens (skolininko) turtą tikslus, pagrindus ir pateikti pasiūlymų dėl tokių apribojimų taikymo. Siekiant tyrimo tikslo, keliama uždaviniai, pirma, nustatyti apribojimų nukreipti išieškojimą į fizinio asmens (skolininko) turtą

5 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 130-4682.

6 Gan dažnai atliekami vykdymo procesą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai. Neretai šie pakeitimai yra ne tiek teisiniai, kiek politinės valios įgyvendinimo išraiška. Vykdymo teisė dėl jos prigimties ir tikslų reikalauja įvertinti, kaip suderinti skirtingus išieškotojo ir skolininko interesus, fundamentalių asmens teisių apsaugą, be to, ji siejama su valstybės teisėtų prievartos priemonių panaudojimu. Neretai vertinant vykdymo procesą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimus sunku atsakyti, ar pakeitimas yra siekis užtikrinti tokį balansą, ar tai yra momentinės politinės idėjos rezultatas, siekiant vienų ar kitų politinių tikslų. Teisėkūros tikslingumas ir teisinio reguliavimo stabilumas, jo taikymo nuoseklumas yra teisinės vertybės, kurioms turi būti skiriamas deramas dėmesys. Vienas esminių teisėkūroje yra tikslingumo principas, reiškiantis, kad teisės akto projektas turi būti rengiamas ir teisės aktas priimamas tik tuo atveju, kai siekiamų tikslų negalima pasiekti kitomis priemonėmis (Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Taigi sprendžiant dėl poreikio keisti vykdymo procesą reglamentuojančias teisės normas visų pirma turėtų būti vertinamas realus jų poreikis ir būtinumas. Nuosekliai vykdymo teisės raidai daug reikšmingesnė vykdymo proceso nuostatų taikymo stebėseną ir analizę. Galimas teisės aktų pakeitimas turėtų būti svarstomas tik nustačius, kad teisinio reguliavimo pakeitimas yra būtinas.

tikslus, antra, įvertinti apribojimo išieškoti iš skolininko turto atliekant išskaitas iš skolininko pajamų pagrįstumą, trečia, išanalizuoti apribojimo išieškoti iš skolininko paskutinio gyvenamojo būsto saugant pažeidžiamų asmenų interesus ypatumus.

Straipsnyje naudojami įprasti tokiems socialinių mokslų tyrimams sisteminis, loginis teisės metodai. Sisteminis metodas naudojamas vertinant vykdymo procesą reglamentuojančių teisės principų ir normų visumos santykį. Loginis metodas taikomas formuluojant išvadas ir teikiant siūlymus dėl CPK 663 straipsnyje nustatytų taisyklių suderinamumo su vykdymo proceso tikslais. Kai kurie apribojimo išieškoti iš fizinio asmens turto klausimai aptarti teisės doktrinos darbuose⁷, tačiau išsamesnės CPK 663 straipsnio taikymo ir šio taikymo suderinamumo su žmogaus teisių apsaugos standartais analizės kol kas nėra atlikta.

1. Apribojimų nukreipti išieškojimą į fizinio asmens (skolininko) turtą tikslai

Teisinėje valstybėje net ir teisėtos prievartos priemonės gali būti taikomos tik laikantis griežtų teisėtumo standartų. Jos turi būti ne tik teisėtos, bet ir proporcingos ir būtinos teisėtam tikslui pasiekti. Vykdomojo dokumento įvykdymas yra teisėtas tikslas, tačiau tam, kad jį būtų galima pasiekti, reikia nustatyti proporcingą ir pagrįstą teisėtų prievartos priemonių panaudojimo mechanizmą.

Šiuolaikiniai asmens teisių apsaugos standartai, nustatyti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija), leidžia teigti, kad žmogaus teisės gali būti apribojamos tiek esant paties teisės subjekto valiai (asmeniui atsisakant konkrečios subjektinės teisės), tiek valstybės nustatytiems teisėtiems pagrindams, kai siekiama teisėtų tikslų. Nors nacionalinės ir tarptautinės teisės aktuose, kaip antai Konvencijoje, nėra nustatytų taisyklių dėl teisių ir laisvių bei jų apribojimo pagrindų taikymo vykdymo procese, teismų praktikos pavyzdžiai leidžia teigti, kad joje nustatytos asmens teisės ir jų apsaugos poreikis yra aktualūs ir priverstinio vykdymo procese. Konvencijos taikymo poreikis šiame procese pripažįstamas ir įvairiuose neprivalomo pobūdžio teisinės galios tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose⁸. Sprendžiant dėl vykdymo veiksmų teisėtumo, konkrečiai – apribojimo nukreipti išieškojimą į skolininko turtą ar jo draudimą, aktualios ir Konvencijoje nustatytos teisės į asmens privatų gyvenimą ir nuosavybę, kurių pažeidimas gali lemti ir asmens orumo pažeidimą.

7 Jokubauskas, Kirkutis, Tamošiūnienė ir Višinskis, *supra note*, 1; Remigijus Jokubauskas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso mokslinis praktinis komentaras. VI dalis. Vykdymo procesas* (Lietuvos antstolių rūmai, 2023).

8 Consultative Council of European Judges Opinion No. 13 (2010) on the Role of Judges in the Enforcement of Judicial Decisions, <https://rm.coe.int/168074820e>; Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2003)17 of the Committee of Ministers to member states on enforcement; European Commission on the Efficiency Of Justice, Guidelines for a Better Implementation of the Existing Council of Europe's Recommendation on Enforcement.

Viena iš Konvencijoje numatytų teisių, susijusių su priverstinio vykdymo veiksmų atlikimu, yra teisė į privataus gyvenimo apsaugą. Ši subjektinė teisė vykdymo procese neretai yra glaudžiai susijusi su teisės į nuosavybę apsauga, o teisės į privatų gyvenimą pažeidimas gali lemti ir teisės į nuosavybę pažeidimą⁹. Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „[k]iekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“. EŽTT jurisprudencijoje pripažįstama, kad nors Konvencijoje tiesiogiai nėra nustatyta teisė į būstą (angl. *right to be provided with a home*), tačiau turėtų būti siekiama, kad kiekvienas asmuo turėtų vietą, kurioje jis galėtų gyventi oriai ir kurią laikytų savo namais¹⁰. Išieškojimo nukreipimas į asmens būstą yra vienas rimčiausių įsikišimų į teisę į privatų gyvenimą, todėl taikomos priemonės turi būti proporcingos¹¹.

Byloje, kurioje buvo atliekami priverstinio vykdymo veiksmai išieškant asmens skolą valstybei, nuspręsta, kad valstybė, kaip kreditorius, turi teisę areštuoti ir realizuoti nuosavybę (skolininko būstą), kad užtikrintų mokesčių mokėjimą taikydama priverstinio vykdymo priemones, tačiau jos gali būti taikomos tokia apimtimi, kad būtų užtikrinama ir saugoma asmens teisė į būstą¹². Kitoje byloje, sprendamas klausimą, ar vykdymo procese išieškojimas gali būti nukreiptas į skolininkų įkeistą turtą, teismas atmetė pareiškėjų argumentus, kad tai negali būti daroma todėl, kad būstas reikalingas jų poreikiams tenkinti, ir konstatavo, kad pareiškėjai jį buvo įkeitę savo valia pagal kredito sutartį ir priverstinis jo pardavimas buvo pareiškėjų sutartinių įsipareigojimų nevykdymo pasekmė¹³. Tai rodo, kad priverstinio vykdymo procese asmens teisės į būstą (privataus gyvenimą apsaugą) taikomos ir atliekant priverstinio vykdymo veiksmus.

Socialinė vykdymo proceso paskirtis ir Lietuvos Respublikos priimti tarptautiniai įsipareigojimai rodo, kad priverstinio vykdymo procese išieškojimas gali būti nukreipiamas į visą skolininko turtą, įskaitant gyvenamąjį būstą, nes toks suvaržymas pateisinamas paties skolininko atsisakymu gera valia vykdyti įsipareigojimus kreditoriui (išieškotojui), o valstybė turi pareigą užtikrinti veiksmingą vykdomųjų dokumentų vykdymą. Panašaus pobūdžio apribojimai dėl skolininko turto realizavimo yra numatyti ir fizinių asmenų bankroto procese¹⁴.

Apribojimai išieškoti iš skolininko turto yra valstybės socialinės ir ekonominės politikos

9 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. birželio 29 d. sprendimas byloje *Doğan ir kiti prieš Turkiją*, peticijų Nr. 8803-8811/02, 8813/02 ir 8815-8819/02, 159 punktas.

10 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. sausio 18 d. sprendimas byloje *Chapman prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 27238/95, 99 punktas.

11 *Ibid.*, 137 punktas.

12 *Ibid.*, 138 punktas.

13 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Vrzić prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 43777/13, 68 ir 71 punktai.

14 Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 28 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai kartu su fiziniu asmeniu gyvena jo nepilnamečiai vaikai (įvaikiai) ir (ar) jo globojami (rūpinami) asmenys, vienintelis gyvenamasis būstas, taip pat ir įkeistas, teismo sprendimu gali būti parduodamas ne anksčiau negu po 6 mėnesių nuo plano ar nuo pakeisto plano patvirtinimo. Per šį laikotarpį fizinis asmuo turi susirasti pirkti ar išsinuomoti kitą būstą. Šis teismo sprendimas prilyginamas Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje nurodytam teismo leidimui.

išraiška. Pripažinimas pozityviojoje teisėje (teisinio reglamentavimo sistemoje), kad išieškojimas iš tam tikro skolininko turto turi būti apribotas ar nustatytas išieškojimo iš turto objektų eiliškumas, reiškia teisinės valstybės idėjos įgyvendinimą, nes taip sudaromos sąlygos rasti išieškotojo ir skolininko interesų pusiausvyrą, t. y. sudaryti sąlygas maksimaliai patenkinti išieškotojo turtinį reikalavimą nepaneigiant skolininko teisių.

Įstatyme tiesiogiai nėra atskleisti tokių apribojimų tikslai. Visgi sistemškai aiškinant CPK nuostatas, tų apribojimų santykį su vykdymo proceso tikslais, galima teigti, kad jie atspindi bendruosius ekonominius ir socialinius vykdymo proceso tikslus.

Pirma, šiais ribojimais siekiama užtikrinti proporcingą teisėtų valstybės prievartos priemonių taikymą, t. y. suvaržyti skolininko teises tiek, kiek yra būtina. Vykdymo procese teisėtų prievartos priemonių panaudojimas turi atitikti siekiamą pagrindinį tikslą – vykdomojo dokumento įvykdymą. Kita vertus, tokių priemonių panaudojimas turi sudaryti sąlygas jį pasiekti kuo mažiau apribojant skolininko teises. Turtinio pobūdžio priverstinio vykdymo procese siekiama ne nubausti skolininką, o efektyviai įvykdyti vykdomąjį dokumentą. Priverstinės vykdymo priemonės turi būti naudojamos tik tiek, kiek būtina vykdomajam dokumentui įvykdyti. Išieškojimas iš skolininko turto gali būti atliekamas tik esant įstatyme nustatytiems pagrindams.

Antra, taikant šiuos apribojimus, sudaromos sąlygos išvengti išieškojimo nukreipimo į skolininko materialųjį turtą, jį pakeičiant išieškojimu iš ateityje numatomų gauti pajamų, ir (ar) išsaugoti skolininko teisę į paskutinį gyvenamąjį būstą. CPK 663 straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyti ribojimai yra susiję su konkrečiu objektu – skolininko paskutiniu būstu. Sąvoka „paskutinis“ turėtų būti siejama su tuo skolininko būstu, kuriame jis ir (ar) jo šeimos nariai gali gyventi. Sąvoka „gyvenamasis būstas“, atsižvelgiant į šio apribojimo socialinę reikšmę, turėtų būti aiškinama plačiai, kaip apimanti bet kurį būstą, kuriame skolininkas gyvena (butas, namas ar kt.). Be to, ši išimtis nesiejama nei su turto verte, nei konkrečiai su asmenų, gyvenančių kartu su skolininku, interesų apsauga, kuri yra reikšminga taikant CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatytą išimtį.

Trečia, tokių apribojimų taikymas leidžia skolininkui išvengti išieškojimo iš jo turto (atskirų turto objektų). Jei skolininkas yra pasyvus, antstolis turi teisę nukreipti išieškojimą į visą skolininkui priklausančią turtą (išskyrus CPK 668 straipsnyje nustatytas išimtis), tačiau skolininkui suteikiama teisė reikalauti konkretų turto objektą apsaugoti nuo priverstinio vykdymo veiksmų ir išieškotojo interesus tenkinti iš kito, o ne socialiai reikšmingo turto, kuris yra reikalingas skolininko ir kartu su juo gyvenančių asmenų būtiniesiems poreikiams tenkinti. Taip sudaromos sąlygos išvengti priverstinio turto realizavimo procedūros, pavyzdžiui, jo pardavimo varžytynėse, kuri reikalauja papildomų vykdymo išlaidų, gali sukelti ginčų dėl antstolio veiksmų ir taip užžėsti vykdymo procesą. Skolininko turto realizavimas yra pakeičiamas skolininko interesus labiau atitinkančia priverstinio vykdymo priemone – išieškojimu iš darbo užmokesčio, pensijos, stipendijos ar kitų jo pajamų (CPK 624 straipsnio 2 dalies 5 punktą, 736 straipsnis).

Ketvirta, tokie apribojimai rodo, kad vykdymo procese reikšmingas aktyvus abiejų vykdymo proceso šalių dalyvavimas. Įstatyme nustatyta išieškotojo ir skolininko pareiga

aktyviai domėtis vykdymo procesu (CPK 640 straipsnio 2 punktas, 644 straipsnio 4 punktas). Apribojimai išieškoti iš skolininko turto taikomi tik paties skolininko iniciatyva, kreipiantis į vykdymo veiksmus atliekantį antstolį ir pateikiant prašymą išieškoti iš jam priklausančio kito turto. CPK 663 straipsnio 1 ir 3 dalyse nustatyti apribojimai taikomi tik kai skolininkas pateikia antstoliui įrodymus, kurie pagrįstų jų taikymą. Taigi skolininkas, turėdamas pareigą domėtis vykdymo proceso eiga, turi pats pateikti prašymą dėl CPK 663 straipsnyje nustatytų apribojimų taikymo. Atitinkamai skolininkas, žinodamas apie vykdymo procesą, bet pats nepateikdamas reikiamo prašymo, tarsi atsisako teisės į nustatytų apribojimų taikymą¹⁵.

Vykdymo procese pripažįstamas aktyvus antstolio vaidmuo. Remiantis CPK 634 straipsnio 2 dalimi, „[a]ntstolis privalo savo iniciatyva imtis visų teisėtų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas, ir aktyviai padėti šalims ginti jų teises bei įstatymų saugomus interesus“. Antstolis, įgyvendindamas šias pareigas, turi sudaryti sąlygas skolininkui pasinaudoti CPK 663 straipsnyje nustatytomis teisėmis ir jas tinkamai įgyvendinti. Teismų praktikoje pripažinta, jog antstolis, nustatęs, kad nustatytas apribojimas galėtų būti taikomas, turi pareigą raštu informuoti skolininką apie CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatytą apribojimo taikymo galimybę¹⁶. Jei antstolis raštu skolininko tinkamai neinformuoja, tai laikoma CPK 634 straipsnio 2 dalyje nustatytos antstolio pareigos pažeidimu¹⁷.

Be to, šie apribojimai turėtų būti siejami su išieškojimo iš skolininko (fizinio asmens) turto eilėmis, nustatytomis CPK 664 straipsnyje. Nustatytas išieškojimo eiliškumas taip pat rodo socialinius vykdymo proceso tikslus, nes pripažįstama, kad paskutine (penktąja) eile „išieškoma iš skolininkui priklausančio gyvenamojo būsto, kuriame jis gyvena“ (CPK 664 straipsnio 5 dalis). Todėl sistemiškai vertinant skolininko (fizinio) asmens subjektinės teisės į nuosavybę ir privataus gyvenimo apsaugą vykdymo procese reglamentuojančias teisės normas galima teigti, kad, pirma, įstatyme skolininkui nustatyta galimybė apskritai išvengti išieškojimo iš jam priklausančio paskutinio gyvenamojo būsto (taikant CPK 663 straipsnyje nustatytus apribojimus), antra, nesant galimybių taikyti tokius apribojimus, išieškojimas į tokį turtą nukreipiamas tik jei nėra jokio kito turto, į kurį būtų galima nukreipti išieškojimą. Nustatyta, kad vykdant nedidelių sumų (iki 100 Eur) išieškojimą paprastai turėtų būti išieškoma iš skolininko banko sąskaitoje esančių piniginių lėšų¹⁸.

Taigi apribojimai išieškoti iš tam tikro skolininko turto yra viena iš vykdymo proceso priemonių, kuriomis siekiama teisėtos vykdymo proceso šalių interesų pusiausvyros. Valsybės teisėtų prievartos priemonių taikymas turi būti proporcingas, o tokių priemonių naudojimas ir taikytinų priemonių turinys vykdymo procese grindžiami švelnesnių priemonių

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2007.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-525/2007.

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2009.

18 Sprendimų vykdymo instrukcijos 13 punkte nustatyta, kad, išieškant mažesnes nei 100 eurų skolas, išskyrus Lietuvos Respublikos administracinių nusizengimų kodekso nustatyta tvarka paskirtas baudas, antstolis skolos, vykdomosios bylos administravimo išlaidų ir pašto (kurjerių) išlaidų išieškojimą nukreipia į skolininko banko sąskaitoje esančias pinigines lėšas.

taikymu, jei nėra neišvengiamai būtina taikyti griežčiausias priemones. Apribojimų išieškoti iš tam tikro skolininko turto taikymas sudaro sąlygas ir vykdymo proceso efektyvumui (ekonomiškumui ir operatyvumui), nes leidžia išvengti priverstinio skolininko turto realizavimo procedūrų, jas pakeičiant mažiau skolininko teises suvaržančia priemone – išieškojimu iš jo gaunamų pajamų.

2. Apribojimas išieškoti iš skolininko turto atliekant išskaitas iš skolininko pajamų

Bendrojo pobūdžio išieškojimo iš skolininko turto apribojimas, leidžiantis išieškojimo nukreipimą į skolininko turtą pakeisti išieškojimu iš skolininko gaunamų pajamų (išskaitomis iš tokių pajamų), nustatytas CPK 663 straipsnio 1 dalyje. Šioje teisės normoje nustatyta, kad „[p]inigų išieškojimas negali būti nukreipiamas į skolininko turtą, jeigu skolininkas pateikia antstoliui įrodymus, kad išieškotiną sumą ir vykdymo išlaidas galima išieškoti per dvylika mėnesių, o išieškant iš skolininkui priklausančio paskutinio būsto, kuriame jis gyvena, – per trisdešimt šešis mėnesius, darant [CPK] 736 straipsnyje nurodyto dydžio išskaitas iš skolininko darbo užmokesčio, pensijos, stipendijos ar kitų pajamų“. Taip skolininko (materialusis) turtas nėra priverstinai realizuojamas (į jį nenukreipiamas išieškojimas), o išieškotojo interesai ginami atliekant išskaitas iš skolininko pajamų. CPK 663 straipsnio 1 dalyje vartojama bendrojo pobūdžio sąvoka „skolininko turtas“, todėl manytina, kad ji apima visus skolininko turto objektus, kuriuos jis valdo nuosavybės teise.

Šis išieškojimo apribojimas turi būti sistemškai aiškinamas su CPK reglamentuojamomis išskaitomis. Terminas „išskaita“ teisinėje kalboje nėra įprastas, jis retai vartojamas ir kituose teisės aktuose. Išskaita galėtų būti suprantama kaip skolininko turimų (gaunamų) piniginių lėšų nurašymas. Išskaita CPK siejama su išieškojimo nukreipimu į skolininko darbo užmokesčių ar kitas pajamas. Tai specialiai priverstinio vykdymo priemonė, reglamentuojama CPK 733–743 straipsniuose. Ši priemonė taikoma išieškojimui iš skolininko darbo pajamų ir kitų, CPK 737 straipsnyje nurodytų pajamų. Šių priverstinio vykdymo veiksmų ypatumas yra tas, kad jie atliekami išieškant iš skolininkui priklausančio nematerialiojo turto (pajamų) ir tam tikrus veiksmus neretai turi atlikti ir tretieji asmenys, pavyzdžiui, skolininko darbdavys. Tokie priverstinio vykdymo veiksmai atliekami tik antstoliui priėmimus patvarkymą išieškoti „iš skolininko darbo užmokesčio ar kitų pajamų“ ir jį pateikus skolininko „darbdaviui ar kitam lėšas išmokančiam asmeniui“ (CPK 733 straipsnio 1 dalis). Taip pat įstatyme nustatyti griežti išskaitymo iš skolininko darbo užmokesčio ar kitų pajamų dydžiai, priklausantys nuo skolininko gaunamų pajamų dydžio¹⁹.

19 CPK 736 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kol visiškai padengiamos išieškomos sumos, iš skolininkui priklausančios darbo užmokesčio ir jam prilygintų išmokų bei davinių dalies: 1) nevirsijančios MMA dydžio, pagal vieną ar kelis vykdomuosius dokumentus išskaitoma 10 procentų, o jeigu išieškomas išlaikymas periodinėmis išmokomis, žalos, padarytos suluošinimu ar kitokiu sveikatos sužalojimu, taip pat maitintojo gyvybės atėmimu, atlyginimas, – 30 procentų, jeigu kitaip nenustatyta pačiame vykdomajame rašte arba ko kita nenustato įstatymai ar teismai; 2) virsijančios MMA dydį, tačiau nevirsijančios 2 MMA dydžių, pagal vieną ar kelis

CPK 663 straipsnio 1 dalyje nustatytas apribojimas pasižymi keliais ypatumais, rodančiais socialinius vykdymo proceso tikslus ir ieškotojo ir skolininko interesų pusiausvyros paiešką.

Pirma, taikant tokį apribojimą sudaromos sąlygos vykdymo proceso ekonomiškumui. Šis apribojimas leidžia išvengti turto realizavimo veiksmų (CPK 691 straipsnio 1 dalis). Turto realizavimas reikalauja papildomų vykdymo išlaidų, nes turtas turi būti areštuojamas, įkainojamas, o vėliau realizuojamas CPK nustatytais būdais. Taip pat turto realizavimas gali užtrukti, ypač kilus ginčų dėl jo įkainojimo, realizavimo teisėtumo ir pan. Vykdymo procese siekiama padengti skolininko skolą išieškotojui. Todėl svarbu ne koku būdu priverstinai realizuojamas skolininko turtas ir ar jis apskritai realizuojamas, jei išieškotojo reikalavimą galima patenkinti kitu būdu²⁰. Siekiant vykdymo proceso tikslų, minėtas apribojimas sudaro sąlygas užtikrinti paprastesnę, ekonomiškesnę ir galimai operatyvesnę išieškotojo reikalavimo patenkinimą.

Antra, toks apribojimas dėl savo pobūdžio (terminų, per kuriuos galima išieškoti skolą) iš esmės turėtų būti siejamas su nedidelių piniginių sumų išieškojimu. CPK vartojama sąvoka „nedidelė pinigų suma“, kuri siejama su ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo nagrinėjimo ypatumais, nustatant, kad tokia suma yra ne didesnė nei 5 000 Eur (CPK 441 straipsnio 1 dalis). Nors CPK 663 straipsnio 1 dalyje toks tikslas nėra nurodytas, pats apribojimas, siejamas su išieškojimo nukreipimu į skolininko gaunamas pajamas, rodo, kad praktikoje jis gali būti realiai įgyvendinamas, kai išieškoma suma nėra didelė. Šiuo atveju vykdymo proceso teisės normoje nurodyta sąvoka yra labiau vertinamojo pobūdžio nei minėta sąvoka, susijusi su objektyviu dydžiu, įtvirtintu reglamentuojant suminio proceso vienos iš formų ypatumus. Išskaitos atliekamos pagal įstatyme nustatytas taisykles ir tapatinamos ne su visomis skolininko gaunamomis pajamomis, o tik konkrečiu jų dydžiu. Dėl to visiškas išieškotinos sumos padengimas gali užtrukti. Siekiant išieškotojo interesų, įstatyme yra nustatyti maksimalūs tokių apribojimų taikymo terminai, kurie reiškia, kad išieškomą sumą pagrįstai galima išieškoti iš gaunamų pajamų.

Trečia, taip sudaromos sąlygos išsaugoti skolininko turtą ir taikyti mažiau skolininko teises į nuosavybę ir privatų gyvenimą varžančias teisėtas prievartos priemones. Šiuo apribojimu siekiama apsaugoti skolininko teises nukreipiant išieškojimą į pajamas (nematerialųjį turtą), o ne į materialųjį turtą, todėl išieškojimas skolininkui sukelia mažiau neigiamų pasekmių. Ypač tokio apribojimo taikymas aktualus, kai skolininkas neturi kito turto, į kurį būtų galima nukreipti išieškojimą, be būsto (nekilnojamojo turto), kuriame jis gyvena. Tokie atvejai, priverstinai realizavus skolininko paskutinį būstą, valstybei gali tekti naštą socialiai remti skolininką. Todėl tokio apribojimo taikymas sudaro sąlygas mažiau suvaržyti

vykdomuosius dokumentus išskaitoma 30 procentų, o jeigu išieškomas išlaikymas periodinėmis išmokomis, žalos, padarytos suluošinimu ar kitokiu sveikatos sužalojimu, taip pat maitintojo gyvybės atėmimu, atlyginimas, – 50 procentų, jeigu ko kita nenustato įstatymai ar teismai; 3) viršijančios 2 MMA dydžius, pagal vieną ar kelis vykdomuosius dokumentus išskaitoma 50 procentų, jeigu ko kita nenustato įstatymai ar teismai.

20 Vienas pagrindinių nepriverstinio pobūdžio skolininko turto realizavimo būdų yra skolininko turto pardavimas pasiūlytam pirkėjui (CPK 704 straipsnis), kurio esmė yra skolininko turto pardavimas jo paties pasirinktam asmeniui, o ne realizavimas priverstiniais būdais varžytynėse ar kitaip.

skolininko subjektnes teises.

CPK 663 straipsnio 1 dalyje nustatytas apribojimas yra tėstinio pobūdžio. Jis trunka tam tikrą laiko tarpą, priklausomai nuo to, iš kokio skolininko turto būtų atliekamas išieškojimas. Pagal bendrą taisyklę šis apribojimas gali būti taikomas, jei, atliekant išskaitas iš skolininko pajamų, išieškotina suma ir vykdymo išlaidos gali būti išieškomos per dvylika mėnesių, o išieškant iš skolininkui priklausančio paskutinio būsto, kuriame jis gyvena, – per trisdešimt šešis mėnesius. Skirtingi išieškotinos sumos ir vykdymo išlaidų išieškojimo terminai rodo papildomą skolininko gyvenamojo būsto apsaugos poreikį. Tokia išimtis yra vienas iš socialinių vykdymo proceso tikslų įgyvendinimo pavyzdžių, nes sudaro galimybes išsaugoti gyvenamąjį būstą. Skolininkas, siekdamas pasinaudoti šiuo apribojimu, turėtų pateikti antstoliui duomenis, kad jis turi gyvenamąjį būstą, šiame būste gyvena ir tai yra vienintelis jo gyvenamasis būstas.

CPK 663 straipsnio 1 dalyje nustatyto apribojimo taikymas siejamas su tam tikrų aplinkybių visuma. Siekiant taikyti šį apribojimą, reikia išsiaiškinti: i) išieškomą sumą ir vykdymo išlaidų dydį, ii) skolininko gaunamas pajamas, iii) galimus išskaityti iš skolininko gaunamų pajamų dydžius. Šio apribojimo taikymas siejamas su pagrįstu ir realiu lūkesčiu, kad skolininkas gaus reikiamas pajamas ir iš jų nustatytais terminais bus išieškota išieškotina suma ir vykdymo išlaidos. Skolininkas, siekdamas pagrįsti tokią galimybę, turi pateikti antstoliui reikiamus įrodymus²¹. Todėl tokio apribojimo taikymas iš esmės visada grindžiamas valstybės įgalioto asmens (antstolio) atliktu duomenų teisiniu vertinimu, kuris leidžia pagrįstai manyti, kad skolininko gaunamų pajamų pakaks išieškotojo reikalavimui patenkinti ir vykdymo išlaidoms padengti (skolai išieškoti).

Tokios su skolininko asmeniu susijusios informacijos teikimas vykdymo procese turi būti proporcingas, teisėtas. Manytina, kad skolininkas, siekdamas pasinaudoti minėtu apribojimu, turėtų pateikti antstoliui duomenis apie gaunamas pajamas, jas pagrindžiančius darbo (veiklos) duomenis (pavyzdžiui, darbo sutartis, individualios veiklos duomenis ir kt.), duomenis iš informacinių sistemų (pavyzdžiui, SODROS), taip pat duomenis, patvirtinančius skolininko konkrečias pinigines prievoles ir jų teisinį pagrindą, kitą informaciją, kuri leistų daryti išvadą, kad pajamų, kurias skolininkas gaus ateityje, turėtų užtekti skolai padengti. Antstolis šį klausimą dėl apribojimo taikymo ar atsisakymo jį taikyti išsprendžia patvarkymu.

Sprendžiant dėl šio apribojimo taikymo taip pat kyla klausimas dėl skolininko turto arešto taikymo. Ar antstoliui nusprendus taikyti CPK 663 straipsnio 1 dalyje reglamentuojamą išskaitymą iš skolininko gautų pajamų skolininko turtas vis tiek turėtų būti

21 Manytina, kad CPK 663 straipsnio 1 ir 3 dalyse vartojama sąvoka „įrodymai“ nėra visiškai tikslūs. Sistemaiškai vertinant CPK nuostatas, terminas „įrodymai“ yra siejamas su ginčo nagrinėjimu teisme ir teismui teikiamais įrodymais (įrodinėjimo priemonėmis), kuriais šalys siekia pagrįsti tam tikras aplinkybes (jų egzistavimą arba ne). Įstatyme įrodymams keliami specialūs teisėtumo, sąsajumo su nagrinėjama byla ir kt. reikalavimai, kuriuos įvertina tik teismas. CPK 663 straipsnio 1 ir 3 dalyse nurodomi „įrodymai“ siejami su skolininko teikiamais duomenimis (informacija), kuriems nekeliami tokie reikalavimai, kokie keliami įrodinėjimo priemonėms. Todėl, siekiant teisinio aiškumo, minėtos teisės normose vietoje sąvokos „įrodymai“ turėtų būti vartojama sąvoka „duomenys“.

areštuojamas, kiek to reikia išieškotinai sumai ir vykdymo išlaidoms padengti? Ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje galimybė taikyti skolininko turto areštą esant išieškotojo prašymui buvo nustatyta įstatyme²², o šiuo metu galiojančioje įstatymo redakcijoje tokia galimybė tiesiogiai nenustatyta. Ar toks įstatymų leidėjo pasirinkimas buvo pagrįstas ir užtikrina vykdymo proceso šalių interesus? Siekiant teisingo vykdymo proceso šalių interesų apsaugos, tokiu atveju skolininko turto areštas galėtų būti taikomas. Vykdymo procese skolininkas patiria tam tikrų proporcingų suvaržymų, kiek to reikia vykdymo proceso tikslams pasiekti. Remiantis CPK 675 straipsnio 1 dalimi, „[s]kolininko turto areštas yra priverstinis nuosavybės teisės į skolininko turtą arba šios teisės atskirų sudėtinių dalių – valdymo, naudojimosi ar disponavimo – laikinas uždraudimas ar apribojimas“. Jo tikslas yra užtikrinti, kad būtų realizuotas skolininko turtas, patenkinti kreditoriaus reikalavimai ir atlygintos vykdymo proceso išlaidos realizavus turtą.

Suteikiant skolininkui teisę išvengti jo turto realizavimo vykdant išieškojimą iš gaunamų lėšų, atitinkamai kyla pareiga tokios nustatytos tvarkos laikytis, o šios pareigos vykdymo užtikrinimo funkciją tokiu atveju gali atlikti turto areštas. Taigi turto areštas remiantis proporcingumo ir ekonomiškumo principais galėtų ir net turėtų būti taikomas iki CPK 663 straipsnio 1 dalyje nustatytų terminų, kol visiškai išieškoma reikiama suma. Skolininkui pažeidus nustatytą pareigą ar jam tiesiog negaunant pakankamai pajamų, iš kurių būtų galima tinkamai atlikti išskaitymus, antstolis turi teisę nukreipti išieškojimą į areštuotą turtą ir jį realizuoti. Ar skolininkas nevykdo nustatytų pareigų, ar atsirado kitų aplinkybių, dėl kurių minėtas apribojimas neturėtų būti taikomas, sprendžia antstolis, priimdamas patvarumą. Taip užtikrinama išieškotojo ir skolininko interesų pusiausvyra.

Taigi CPK 663 straipsnio 1 dalyje nustatytas apribojimas ne tik skirtas skolininko interesų apsaugai, bet ir sudaro galimybes užtikrinti ekonomišką ir operatyvų priverstinio vykdymo procesą. Jis įprastai turėtų būti taikomas nedidelių sumų išieškojimo atveju, kai iš skolininko gaunamų pajamų išieškoma suma galėtų būti išieškoma per protingą terminą.

3. Apribojimas išieškoti iš skolininko paskutinio gyvenamojo būsto

Teisė į nuosavybę ir privatų gyvenimą neretai susijusi su asmens teise turėti būstą. Bendrinėje lietuvių kalboje „būstas“ apibūdinamas kaip namas, butas ar kambariai name, pastogė, vieta gyventi²³. Iš esmės tik su gyvenamąja vieta būstas siejamas ir teisėje. Vykdymo

22 Iki 2018 m. birželio 30 d. Įstatymo Nr. XIII-1460 pakeitimo galiojusioje CPK 663 straipsnio 1 dalies redakcijoje buvo nustatyta, kad „[p]inigų išieškojimas negali būti nukreipiamas į skolininko turtą, jeigu skolininkas pateikia antstoliui įrodymus, kad išieškomą pinigų sumą galima išieškoti per šešis mėnesius darant šio Kodekso 736 straipsnyje nurodyto dydžio išskaitymus iš skolininko darbo užmokesčio, pensijos, stipendijos ar kitų pajamų. Šiuo atveju išieškotojo prašymu antstolis gali areštuoti pradedamą realizuoti skolininko turtą, jei paaiškėja, jog darant išskaitas iš skolininko darbo užmokesčio, pensijos, stipendijos ar kitų pajamų sprendimas nebus įvykdytas.“

23 „Būstas“, paieška Žodžių prasmių tinkle, žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d., <https://ekalpa.lt/zodziu-prasmiu-tinklas/leksinis-irasas/NET.298e7fe6-14dd-4b33-9c87-c1647d3821c5.LexicalEntry/>.

procese, siekiant išieškotojo ir skolininko teisėtų interesų pusiausvyros, nustatyti ribojimai, sudarantys sąlygas užtikrinti skolininko ir su juo kartu gyvenančių asmenų teisę į būstą ir su tuo susijusias teises. Skolininko būsto, kuriame gyvena skolininkas ir (ar) kartu jo šeimos nariai, išlaikomi asmenys, realizavimas gali itin suvaržyti skolininko ir su juo gyvenančių artimųjų teisėtus interesus, sukelti sunkumų. Išieškojimo nukreipimas į skolininko gyvenamąjį būstą turėtų būti taikomas tik kaip *ultima ratio*, ypač jei tai paskutinis būstas.

Apribojimas išieškoti iš skolininko paskutinio gyvenamojo būsto reglamentuojamas CPK 663 straipsnio 3 dalyje. Šios teisės normos hipotezėje nustatytos kelios (keturios) normos veikimo sąlygos. Gana sudėtinga lingvistinė CPK 663 straipsnio 3 dalyje išdėstytos teisės normos konstrukcija kelia klausimų dėl jos taikymo sąlygų aiškinimo ir sukelių pasekmių. CPK 663 straipsnio 3 dalis buvo keičiama kelis kartus. Pradinėje šios teisės normos redakcijoje buvo nustatyta, kad išieškoti iš skolininkui priklausančio būsto, kuriame jis gyvena, galima tik tuo atveju, jeigu išieškoma suma viršija tris tūkstančius litų. Taigi pradinis šios teisės normos tikslas liko nepakitęs – ja siekiama sudaryti sąlygas išsaugoti skolininkui priklausančią būstą atsižvelgiant į išieškotinos sumos dydį. Pagrindiniai šios nuostatos pakeitimai buvo susiję su sumos taikymo sąlygomis²⁴ ir nustatytos išieškomos sumos dydžio pakeitimu (didinimu)²⁵. Vienoje iš pirmųjų CPK 663 straipsnio 3 dalies redakcijų nebuvo nurodoma, ar „skolininko turtas“ yra paskutinis, ar ne (skirtingai nei CPK 663 straipsnio 4 dalyje, kurioje įtvirtinta būtent paskutinio skolininko turto apsauga). Šis skirtumas buvo pastebėtas teismų praktikoje – joje padaryta išvada, kad CPK 663 straipsnio 3 dalis taikoma tik skolininko gyvenamajam būstui, kuriame jis realiai gyvena ir kuris yra paskutinis jo būstas²⁶. Manytina, kad tokia teismų praktika lėmė ir CPK 663 straipsnio 3 dalies pakeitimą, pripažįstant, kad ji taikoma tik paskutiniam skolininko būstui.

Pradinėje CPK 663 straipsnio 3 dalies redakcijoje nebuvo nurodyta, nuo kurio momento gali būti taikomas joje nustatytas apribojimas. Šis klausimas taip pat buvo sprendžiamas teismų praktikoje ir pripažinta, kad išieškoma suma turi viršyti toje normoje nustatytą ribą skelbimo apie varžytynes metu (CPK 706 straipsnis)²⁷. Tokia nuostata yra įtvirtinta šiuo metu galiojančioje įstatymo redakcijoje.

Šio apribojimo taikymas pasižymi keliais aspektais, kurie atskleidžia skolininko turimo paskutinio būsto apsaugą ir socialinius vykdymo proceso tikslus.

Pirma, skirtingai, nei CPK 663 straipsnio 1 dalyje nustatytas apribojimas, šis apribojimas taikomas net ir skolininkui nepateikus atskiro prašymo. Manytina, kad šios teisės normos tikslas yra siejamas su jos hipotezėje nustatytų aplinkybių atsiradimu – joms esant, antstolis šį apribojimą turėtų taikyti. Todėl skolininko prašymas taikyti tokį apribojimą nėra būtinas.

Antra, šis apribojimas siejamas su išieškoma suma ir vykdymo išlaidomis. Vertinant,

24 2018 m. birželio 30 d. Įstatymu Nr. XIII-1460 nustatyta, kad ši teisės norma taikoma, kai nėra CPK 663 straipsnio 1 dalyje nustatytų sąlygų.

25 2024 m. gegužės 16 d. Įstatymu Nr. XIV-2652 konkrečios sumos dydis pakeistas jį susiejant su MMA suma varžytynių paskelbimo metu.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-463-915/2015.

27 *Ibid.*

ar yra galimybė taikyti šį apribojimą, turėtų būti skaičiuojamas bendras išieškomos sumos ir vykdymo išlaidų dydis. Praktikoje gali susiklostyti situacija, kai išieškoma suma pakinta. Tokia situacija galima, jei skolininkui sumokėjus dalį skolos ar pritaikius kitas priverstinio vykdymo priemones bendras išieškotinos sumos ir vykdymo išlaidų dydis neviršija 10 MMA. Teismų praktikoje sprendžiant šį klausimą pripažinta, kad, nepaisant pakitusio išieškotinos sumos dydžio (pavyzdžiui, jei skolininkas iš dalies atsiskaitė su išieškotoju ir išieškoma suma nebesiekia CPK 663 straipsnio 3 dalyje nurodyto dydžio), varžytynės turėtų būti tęsiamos²⁸. Atitinkamai pripažinta, kad varžytynės gali būti atšauktos (CPK 703 straipsnio 1 dalis) ar paskelbtos neįvykusiomis (CPK 717 straipsnio 4 punktas) tik sumokėjus visą išieškotiną sumą ir visas vykdymo išlaidas²⁹.

Taip pat gali susiklostyti situacija, kai antstoliui atliekant vykdymo veiksmus prie išieškojimo prisijungia kiti skolininko išieškotojai. Tokiu atveju antstolio išieškoma suma padidėja. Kyla klausimas, ar esant tokioms aplinkybėms keistųsi išieškotinos sumos dydis. Teismų praktikoje pripažįstama, kad „<...> taikant CPK 663 straipsnio 3 dalį ir nustatant iš skolininko išieškomą sumą, nėra draudimo prie pradinės antstolio išieškomos sumos pridėti kitų antstolių, kurie CPK 759 straipsnio 1 dalies pagrindu prisijungė prie išieškojimo, išieškomas sumas“³⁰. Manytina, kad toks šio apribojimo aiškinimas yra pagrįstas, nes esminis kriterijus yra bendras išieškomos sumos ir vykdymo išlaidų dydis, kuris neturėtų būti siejamas su išieškotojų daugetu.

Be to, CPK 663 straipsnio 3 dalyje nustatytas apribojimas yra susijęs ir su vykdomojo dokumento grąžinimu. Remiantis CPK 631 straipsnio 1 dalies 6 punktu, „[v]ykdomasis dokumentas, pagal kurį išieškojimas nebuvo vykdomas arba buvo nevisiškai įvykdytas, yra grąžinamas išieškotojui: <...> jeigu skolininkas neturi kito turto, išskyrus paskutinį būstą, kuriame gyvena, ir išieškoti iš šio būsto draudžiama pagal [CPK] 663 straipsnio 3 dalies nuostatas“.

Apibendrinant galima teigti, kad įstatymų leidėjas ne tik įtvirtino pakankamai ribojimų pradėti ir priverstinai vykdyti išieškojimą iš skolininko specifinio turto, kuris užtikrina jo ir artimųjų socialinio stabilumo minimumą ir asmens orumą, bet ir tai padarė pagrįstai. Tinkama ir pakankama ne tik išieškotojo teisėtų interesų, bet ir skolininko socialinių interesų teisinė apsauga lemia tokios pusiausvyros tarp stipresniojo (isieškotojo) ir socialiai silpnesniojo (skolininko), kokia ir turi būti teisinėje valstybėje, užtikrinimą. Kita vertus, įstatymų leidėjas išieškojimo (ne)galimumo nesieja su išieškotojo socialiniu statusu ir jo teisėtų interesų apsauga, pavyzdžiui, paskutinio prarasto būsto atkūrimu ar įsigijimu.

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-463-915/2015.

29 *Ibid.*

30 *Ibid.*

4. Apribojimas išieškoti iš skolininko paskutinio gyvenamojo būsto saugant pažeidžiamų asmenų interesus

Antrasis įstatyme nustatytas apribojimas išieškoti iš paskutinio skolininko gyvenamojo būsto yra siejamas ne tik su paties skolininko, bet ir su asmenų, gyvenančių kartu su juo, interesais, kai vykdomas išieškojimas, kylantis iš konkrečių paslaugų, susijusių su gyvenamuoju būstu, kuriame gyvena skolininkas ar jo šeimos nariai. Tokiu atveju antstolis turi pareigą informuoti skolininką apie teisę prašyti taikyti tokį apribojimą. Toks reikalavimas detalizuotas Sprendimų vykdymo instrukcijoje³¹.

Tokios valstybės vardu veikiančio antstolio teisinės pareigos įtvirtinimas siejamas su poreikiu užtikrinti silpnesniųjų teisinę apsaugą. Šios silpnesniųjų asmenų teisės (į paskutinį būstą) faktinį užtikrinimą vykdo teismas. Teismas gali nuspręsti, kad, net esant visoms minėtoje normoje nurodytoms sąlygoms, iš paskutinio būsto nebūtų išieškoma. Remiantis CPK 663 straipsnio 4 dalimi, „[t]ai teismas gali nustatyti atsižvelgdamas į vaikų, asmenų su negalia ir socialiai remtinų asmenų materialinę padėtį, interesus ir būtinumą gyventi šiame būste. Prašymas dėl to paduodamas ir nagrinėjamas apylinkės teisme šio Kodekso 593 straipsnyje nustatyta tvarka.“

Minėtas straipsnis sudarytas iš dviejų dalių. Normos konstrukcija ją išskiria iš kitų CPK 663 straipsnyje nustatytų apribojimų, nes nustatoma, kad ją taiko ne antstolis, bet teismas, ir nurodomos aplinkybės, kurias teismas turėtų vertinti sprendžiamas dėl tokio apribojimo taikymo. Įprastai pats teismas, taikydamas teisę, turi nuspręsti, kokias faktines aplinkybes konkrečiu atveju reikėtų vertinti. Skolininkas, siekdamas pasinaudoti apribojimu išieškoti iš paskutinio gyvenamojo būsto, turi teikti prašymą teismui CPK 593 straipsnyje nustatyta tvarka. Be to, šio apribojimo taikymas nėra siejamas su 663 straipsnio 1 dalyje nustatyto apribojimo taikymu, kuris reikšmingas dėl CPK 663 straipsnio 3 dalyje nustatyto apribojimo taikymo. Manytina, kad toks įstatymų leidėjo pasirinkimas neturėtų būti laikomas įpareigojimu teismui, jis veikiau skirtas apribojimo tikslams atskleisti.

Tokie tikslai siejami su socialiniais ne tiek paties skolininko, kiek su juo kartu gyvenančių asmenų interesais ir jų poreikiu gyventi skolininko būste. Tokiu atveju būtent teismas, o ne antstolis turėtų nustatyti balansą tarp išieškotojo ir su skolininku gyvenančių asmenų interesų nepriklausomai nuo išieškomos sumos. Teismų praktikoje šio apribojimo tikslas gana tiksliai nustatytas pabrėžiant, kad jis pasižymi socialiniu aspektu: siekiama apsaugoti socialiai pažeidžiamų asmenų interesus ir jų teisę į paskutinį gyvenamąjį būstą³².

CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatyto apribojimo sąlyga siejama su konkrečiais prievolinių teisiniais santykiais, iš kurių kyla skolininko skola. Ji susijusi su skolomis, kylančiomis iš nesumokėtų mokesčių už sunaudotus energijos išteklius, komunalines ir

31 Sprendimų vykdymo instrukcijos 25 punktas: „Išieškant pinigų sumas, nesumokėtas už sunaudotus energijos išteklius, komunalines ir kitokias paslaugas, antstolis, areštuodamas skolininko butą ar gyvenamąjį namą, kuriame jis gyvena, privalo raštu išaiškinti skolininkui teisę prašyti teismo taikyti apribojimą, nustatytą CPK 663 straipsnio 4 dalyje. Išaiškinimas skolininkui įteikiamas arba siunčiamas kartu su turto arešto aktu.“

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-525/2007.

kitokias paslaugas. CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatyta išimtis iš bendrosios taisyklės, kad išieškojimas gali būti nukreiptas į visą skolininko turtą, todėl ji turi būti aiškinama siauriai. Neaiškumų kelia ir vartojama sąvoka „kitokios paslaugos“. Paslauga, kaip civilinių teisinių santykių objektas, gali būti suprantama plačiai. Teismų praktikoje pripažįstama, kad skola, „<...> atsiradusi iš laisva valia prisiimtų sutartinių įsipareigojimų, nesusijusių su suvartotais energijos ištekliais, komunalinių ar kitokių paslaugų apmokėjimu, neatitinka CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatytos skolos prigimties“³³. Tokie šio apribojimo kriterijai kelia klausimų, nes skolos, nurodytos CPK 663 straipsnio 4 dalyje, iš esmės visuomet kils skolininkui laisva valia sudarius sutartį dėl nurodytų paslaugų teikimo, todėl laisvos valios kriterijus savaime nepaaiškina šio apribojimo taikymo. Vis dėlto teismas pagrįstai jo taikymą siejo su šioje teisės normoje nustatytų įsipareigojimų prigimtimi. Pagrįsta laikytina teismų praktika, kurioje pripažinta, kad minėtas apribojimas netaikomas skolai, kilusiai iš paprastojo neprotestuotino vekselio³⁴. Skolos, kylančios iš tokių ar panašių civilinių teisių santykių, neatitinka CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatyto apribojimo tikslų.

Kyla klausimas, kodėl minėtas apribojimas yra susijęs tik su skolomis, kylančiomis iš konkrečių teisinių santykių (skolos už energijos išteklius, komunalines ir kitokias paslaugas). Tokių paslaugų ypatumas yra tas, kad jos įprastai teikiamos pagal viešąją sutartį konkrečiam būstui ir jomis atitinkamai naudojasi ne tik pats skolininkas, bet ir kiti kartu su juo būste gyvenantys asmenys. Paprastai tokio pobūdžio vartojimo sutartis sudaro pats būsto savininkas, tačiau pagal jas teikiamomis paslaugomis naudojasi visi tame būste gyvenantys asmenys.

CPK 663 straipsnio 4 dalies taikymas siejamas visų pirma ne tiek su paties skolininko, kiek su jo būste gyvenančių asmenų interesų apsauga. Pačioje teisės normoje nurodoma, kad, pateikus prašymą dėl tokio apribojimo, teismas turėtų vertinti vaikų, asmenų su negalia ir socialiai remtinių asmenų materialinę padėtį, interesus ir būtinumą gyventi šiame būste. Tokių aplinkybių vertinimas aiškiai atskleidžia socialinį šio apribojimo tikslą, kuris yra pažeidžiamų asmenų teisės į būstą apsauga³⁵.

Teismų praktikoje skolininko teisė siekti apriboti išieškojimą iš paskutinio gyvenamojo būsto siejama su tinkamu tokios teisės įgyvendinimu (nepiktinaudžiovimu). Draudimas piktnaudžiauti analizuotas byloje, kurioje išieškotoja kreipėsi į teismą su prašymu leisti nukreipti išieškojimą į atsakovui nuosavybės teise priklausančią nekilnojamąjį turtą – butą, įgytą paveldėjimo būdu. Byloje buvo nustatyta, kad antstolis vykdė išieškojimą iš atsakovo ieškovės naudai penkiose vykdomosiose bylose (bendra išieškoma suma – 7 469,18 Eur). Nustatyta, kad skolininko turtui jau anksčiau taikytas apribojimas išieškoti skolą iš paskutinio būsto, tačiau per 4 metus, kol toks apribojimas buvo taikomas, išieškota tik nedidelė dalis skolos (410,47 Eur iš bendros 14 000 Eur skolos). Ieškovė nurodė, kad atsakovas paveldėjo butą, kreipėsi į notarą dėl palikimo priėmimo, tačiau jam nėra išduotas paveldėjimo teisės liudijimas ir jis nėra įregistravęs savo nuosavybės teisių į šį butą; kito

33 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-71/2014.

34 *Ibid.*

35 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-285-969/2021.

turto skolininkas neturi. Pirmosios instancijos teismas prašymą tenkino ir leido nukreipti išieškojimą į skolininko paveldėtą turtą. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą paliko nepakeistą.

Tokia situacija kelia klausimų, ką turėtų vertinti teismas, kai vykdymo proceso metu tam tikros aplinkybės pasikeičia po to, kai buvo pritaikytas apribojimas išieškoti iš skolininko paskutinio būsto, pavyzdžiui, skolininkas ima gauti didesnes pajamas, įgyja naujo turto. Taip pat kyla klausimas, ar taikant šį apribojimą reikšmingas paties skolininko elgesys, susijęs su kreditorių reikalavimų tenkinimu. Pavyzdžiui, ar skolininkas, siekiantis pasinaudoti tokiu apribojimu, turėtų pagrįsti, kodėl negali grąžinti skolų ir kokių veiksmų ėmėsi, kad įvykdytų kreditoriaus reikalavimus?

Kasacinis teismas toje byloje nurodė, kad, sprendžiant dėl šio apribojimo taikymo, svarbus „skolininko elges[ys] kreditoriaus teisėto intereso atgauti skolą atžvilgiu, t. y. ar skolininkas geranoriškai, pagal savo išgales siekia atsiskaityti su kreditoriumi“³⁶. Aplinkybėmis, rodančiomis skolininko piktnaudžiavimą, šiuo atveju teismas laikė tai, kad jis ilgą laiką nedirbo, nors ir turėjo pajamų, bet skolos nepadengė, padengta dalis sudaro tik mažą dalį skolos. Įvertinęs aplinkybių visumą teismas nustatė, jog šiuo atveju skolininkas nedėjo pakankamai pastangų, kad patenkintų kreditoriaus (išieškotojo) reikalavimus³⁷. Tai reiškia, kad spręsdamas, ar minėtu atveju CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatytas apribojimas toliau turėtų būti taikomas, teismas vertino skolininko veiksmus, susijusius su skolinių įsipareigojimų vykdymu.

Taikant CPK 663 straipsnio 4 dalį, teismų praktikoje taip pat pasitaiko atvejų, kai atliekamas išsamesnis skolininko interesų balanso vertinimas, atsižvelgiant į paties skolininko veiksmus. Pavyzdžiui, vienoje byloje skolininkas prašė neišieškoti iš jam nuosavybės teise priklausančios 1/2 dalies buto, argumentuodamas, kad tai yra vienintelis jo būstas ir turtas, jis ilgą laiką nedirbo, gauna mažas pajamas (121,47 Eur). Kasacinis teismas sprendė atsakymo taikyti apribojimą suderinamumą su teisės į privataus gyvenimo apsaugą, nustatytos Konvencijos 8 straipsnyje, užtikrinimu. Nuspręsdamas, jog šiuo atveju minėtas apribojimas netaikytinas, teismas reikšmingomis laikė aplinkybes, kad skolininkas darbo paieškų ėmėsi tik kilus grėsmei netekti būsto; dalinis darbingumas nustatytas žymiai vėliau, nei atsirado skolos, be to, nustatytas darbingumo lygis netrukė susirasti darbo, parduodant dalį buto varžytynėse pasiūlyta kaina (21 200 Eur) gerokai viršija išieškomą skolą, todėl skolininkas už likusią dalį galėtų įsigyti mažesnę būstą ar panaudoti ją nuomai, be to, dalis įsiskolinimo yra išlaikymo nepilnamečiui vaikui skola³⁸.

Nurodyti teismų praktikos pavyzdžiai gana tiksliai atskleidžia išieškotojo ir skolininko bei jo artimųjų interesų pusiausvyros suderinimo problemas vykdymo procese. Nors CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatyto apribojimo taikymas nesiejamas su skolininko prievolių įsipareigojimų vykdymu, jo veiksmais, susijusiais dėl skolų susidarymo, teismas tokią aplinkybę laikė reikšmingomis sprendžiant dėl tokio apribojimo taikymo galimybės.

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-285-969/2021.

37 *Ibid.*

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-24-248/2018.

Tai reiškia, kad, skirtingai nei kitų CPK 663 straipsnyje nurodytų apribojimų atveju, CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatytas apribojimas reikalauja platesnio reikšmingų aplinkybių visumos įvertinimo ir paties skolininko veiksmų (veikimo ar neveikimo), susijusių su jo įsipareigojimų vykdymu išieškotojui, vertinimo. Vis dėlto kyla klausimas, ar toks papildomas skolininkų veiksmų vertinimas suderinamas su minėto apribojimo tikslais. Įstatyme nustatyta, kokias aplinkybes, sprendžiant dėl šio apribojimo taikymo, turėtų vertinti teismas, o skolininko veiksmai grąžinant skolą ir kitų aplinkybių vertinimo poreikis CPK 663 straipsnio 4 dalyje nėra nustatytas. Todėl diskutuotina, ar teismų praktikoje taikomas gana išsamus bendro skolininko sąžiningumo kreditorių (išieškotojų) atžvilgiu vertinimas yra suderinamas su socialiniais to apribojimo tikslais. Toks vertinimas gali pernelyg apsunkinti šio apribojimo taikymo efektyvumą ir kelti papildomų ginčų vykdymo procese.

Išvados

1. Apribojimui išieškoti iš tam tikro skolininko turto yra viena iš vykdymo proceso priemonių, kuria siekiama teisėtos vykdymo proceso šalių interesų pusiausvyros. CPK 663 straipsnyje nustatyti apribojimai laikytini ir silpnescio (skolininko) apsauga nuo stipresniojo (išieškotojo) veiksmų, kuri taikoma priverstinio vykdymo procese. Išieškotojo, esančio teisiskai stipresnėje padėtyje dėl turimos priverstinai vykdomos reikalavimo teisės į skolininką ir teisės reikalauti iš valstybės taikyti skolininkui teisėtas prievartos priemones, interesai taikant šiuos apribojimus yra suderinami su silpnescnėje padėtyje esančio skolininko interesais. Tokiu atveju nėra paneigiama išieškotojo teisė į priverstinį vykdomojo dokumento įvykdymą, o tik nustatoma, kokia skolininkui palankesne tvarka tokia reikalavimo teisė turėtų būti įgyvendinama.
2. Apribojimų išieškoti iš tam tikro skolininko turto taikymas sudaro sąlygas vykdymo proceso efektyvumui, ekonomiškumui ir operatyvumui, nes leidžia išvengti brangių skolininko turto priverstinio realizavimo procedūrų, jas pakeičiant skolininko teises mažiau suvaržančia priemone – išieškojimu iš jo gaunamų pajamų.
3. Įstatyme pagrįstai įtvirtinta pakankamai ribojimų pradėti ir priverstinai vykdyti išieškojimą iš skolininko specifinio turto (paskutinio būsto), kuris užtikrina jo ir artimųjų socialinio stabilumo minimumą bei asmens (-ų) orumą. Įstatymų leidėjas išieškojimo (ne)galimumo tiesiogiai nesieja su išieškotojo socialiniu statusu ir jo teisėtų interesų apsauga. Skolininko teisė siekti apriboti išieškojimą iš paskutinio gyvenamojo būsto siejama su tinkamu tokios teisės įgyvendinimu (nepiktnaudžiumu), pagrįstu jo sąžiningumu.

PROTECTION OF NATURAL PERSONS' PERSONAL RIGHTS BY THE APPLICATION OF RESTRICTIONS OF ENFORCEMENT AGAINST HIS PROPERTY IN ENFORCEMENT PROCEEDINGS

Remigijus Jokubauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Darius Bolzanus

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article analyzes the restriction of the application of enforcement measures from the debtor's (natural person's) property in the foreclosure process. In a property enforcement proceeding, recovery is usually directed at all assets owned by the debtor. However, in order to achieve a fair balance of the interests of the debt collector and the debtor, the law has established limitations that apply to debt collection from the debtor's property. The article examines the purpose of restrictions on recovery from the debtor's property, the rules of their application. In order to reveal how applying these restrictions in the execution process must be compatible with the debt collector's interest in the effective execution of the executive document and the protection of the debtor's rights (right to property, private life).*

Keywords: *enforcement, right to dignity, restrictions to seize debtor's assets right to property, human rights*

Remigijus Jokubauskas, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto lektorius, socialinių mokslų (teisės) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: nemokumo teisė, vykdymo procesas, tarptautinė privatinė teisė.

Darius Bolzanus, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto lektorius, socialinių mokslų (teisės) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinė teisė, vykdymo procesas, tarptautinė privatinė teisė.

Remigijus Jokubauskas, lecturer at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University, doctor of social sciences (Law). Research interests: insolvency law, enforcement procedure, private international law.

Darius Bolzanus, lecturer at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University, doctor of social sciences (Law). Research interests: civil law, enforcement procedure, private international law.